

Türkiye’de Nüfusun ve Yerleşmenin Dağılımını Etkileyen Faktörler

İnsanların en temel ihtiyaçlarından bir tanesi barınmadır. Bu ihtiyacı gidermek için oluşturulan yapılara **mesken** denir. Meskenler yerleşmelerin çekirdeğini oluşturur. Çevresel faktörlere bağlı olarak oluşturulan meskenler bir araya gelerek yerleşme birimleri meydana gelir. İnsanların fiziki çevreyi en fazla değişime uğrattığı yerler yerleşim alanlarıdır. Bu alanları inceleyen bilim dalı ise coğrafyanın önemli alt dallarından birisi olan **yerleşme coğrafyası**dır.

Yerleşme coğrafyası, belli bir süreç içinde insanların ortaya çıkardığı yerleşmelerin kökenlerini, gelişim ve değişimlerini, kuruluş yeri özelliklerini, görünümünü, işlevlerini ve dağılımını inceler. Türkiye’de nüfusun ve yerleşmelerin alansal dağılımına bakıldığında ilk dikkati çeken özellik dağılımın düzenli olmadığıdır. Bu durum doğal çevreye göre şekillenmiştir. Yerleşme ve nüfusun dağılımı üzerinde etkili olan coğrafi faktörleri fiziki (doğal) ve beşerî faktörler olarak iki başlık altında toplayabiliriz

A) DOĞAL FAKTÖRLER

Nüfusun dağılımında etkili olan doğal faktörler;

1. İklim şartları
2. Yeryüzü şekilleri
3. Su kaynakları
4. Toprak özellikleri
5. Bitki örtüsüdür.

1. İklim Şartları

İklim elemanlarından sıcaklık ve yağış ülkemizde nüfusun dağılımını etkileyen en önemli faktördür. Sıcaklık ve yağışın yeterli olduğu alanlar yerleşme için en uygun alanlardır. Aşırı sıcakların, aşırı soğukların olduğu ve yağışın yetersiz olduğu kurak alanlarda nüfus ve yerleşme azdır. Örneğin Doğu Anadolu’da yerleşmelerin az olmasının nedenlerinden biri, kışların uzun ve soğuk geçmesidir. Tuz Gölü çevresi ile Güneydoğu Anadolu’nun güneyinde ise kuraklıktan dolayı yerleşme alanları sınırlıdır. Ilıman iklim şartlarının yaşandığı deniz kıyıları yerleşmeler için daha uygundur. Ülkemiz nüfusunun çoğu Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında toplanmıştır. Özellikle güneşlenme süresinin uzun olduğu Akdeniz ikliminin görüldüğü kıyılarda turizm faaliyetleri de kentlerin büyümesinde önemli rol oynamıştır.

Karasal iklim şartlarının görüldüğü iç kesimler nispeten az nüfuslanmıştır. Özellikle Doğu Anadolu’da kış sıcaklıklarının çok düşmesi dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin kısıtlanmasına sebep olmuştur. Ülkemizde genel olarak yağışın arttığı yerlerde nüfuslanma da artar. Bu şartlara uymayan bazı yöreler de vardır. Bu yörelere, Taşeli Platosu, Menteşe Yöresi, Hakkari Yöresi örnek verilebilir. Bu alanlarda yükseltinin artması yağışı artırmış; fakat engebeli arazi tarım alanlarını azaltmış, ulaşımı ve makine kullanımını zorlaştırmıştır.

2. Yeryüzü Şekilleri

Dağların uzanışı, yükselti, eğim ve bakı durumu bu başlık altında ele alınabilir. Ülkemizde dağların genel olarak doğu-batı yönlü uzanışı kuzey-güney yönlü ulaşımı olumsuz etkilemekte ve iklim şartlarının kıyı ile iç kesimlerde farklılık göstermesinde etkili olmaktadır.

Yağışın daha fazla olduğu, kıyı kesimlerde ulaşımın da kolay sağlanması nüfuslanmanın kıyılarda daha fazla olmasında etkili olmuştur. Akdeniz ve Karadeniz kıyıları yoğun nüfusluken iç kesimler daha az nüfusludur. Ülkemizde yükseltinin az olduğu ve az eğimli arazilerde su kaynakları ve verimli tarım alanları da varsa bu alanlar çok nüfusludur. Bu alanlarda ulaşımın da kolay olması gelişmeyi hızlandırmıştır. Örneğin; Ergene Ovası, Ege ovaları, Çukurova.

Yüksek dağlık alanlar ve dik yamaçlar ekonomik faaliyetlere ve ulaşımına uygun olmadığından seyrek nüfusludur. Örneğin; Yıldız Dağları, Ege kıyılarında kırıklı yapıya sahip dağlık alanlar, Toroslar, Kuzey Anadolu Dağları, Teke Yarımadası gibi.

Kuzey Yarımkürede ve Orta Kuşakta yer alan ülkemizde dağlık engebeli alanların güney yamaçları güneşi daha fazla gördüğünden daha sıcak olur. Bu alanlarda ısı sorunu azdır, ürünler daha erken olgunlaşır, yerleşme ve tarım sınırı daha yukarılara çıkar. Bu yüzden güneye dönük yamaçlar daha fazla nüfusludur. Bunda bakı faktörü etkilidir. Karadeniz kıyılarında kuzeye dönük yamaçlarda yerleşmelerin fazla olmasında özel konum şartları etkilidir. Denizin varlığı ve kıyıda ulaşımın kolay sağlanmasından dolayı bu alanda kuzeye dönük yamaçlar daha fazla nüfuslanmıştır.

3. Su Kaynakları

Ülkemizde ilk yerleşmelere bakıldığında su kenarlarında olduğu görülmektedir. Su insanlar için vazgeçilmez bir unsurdur. içme ve kullanma suyunun temini tarımda sulama, enerji üretme gibi nedenlerden dolayı birçok yerleşim birimi su kaynakları kenarında toplanmıştır. Özellikle kurak bölgelerde suyun yerleşme üzerindeki etkisini daha da hissettirmekte ve yerleşmeler su kaynakları kenarlarında kurulmaktadır.

4. Toprak Özellikleri

Verimli toprakların olduğu alanlar nüfuslanmanın fazla olduğu alanlardır. Denizel iklim şartlarında görülen alüvyal topraklar yerleşmeler açısından son derece önemli alanlardır. Örneğin; Çukurova, Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes ovaları gibi. Verimli toprakların bulunduğu iç kesimlerde yer alan iç ovalar da nüfuslanmanın fazla olduğu alanlardır: Kayseri, Elazığ, Bolu, Isparta, Iğdır gibi. Verimsiz toprakların bulunduğu

alanlarda nüfuslanma çok azdır. Örneğin Tuz Gölü çevresi. Bu alanlarda yer alan çok tuzlu kireçli topraklar tarımsal açıdan pek elverişli değildir. Toprağın oluşmadığı ya da taşındığı alanlar verimsiz olduğundan seyrek nüfusludur. Örnek kalkerli arazinin geniş alan kapladığı suların kolayca dibe sızdığı Taşeli Platosu gibi.

5. Bitki Örtüsü

Bitki örtüsünün gür ormanlık olduğu alanlar yerleşmelerin çok az olduğu alanlardır. Bu alanlarda ulaşım zor, tarıma ve yerleşmeye uygun değildir.

B) BEŞERİ FAKTÖRLER

insanların nüfus ve yerleşme üzerindeki etkileridir. Nüfus ve yerleşmenin dağılımında ekonomik etkenler ön plana çıkmaktadır. Bunlar; **tarımsal faaliyetler, ulaşım, sanayi, ticaret, madencilik, turizm, ormancılık** gibi etmenlerdir.

1950'li yıllardan önce sanayinin gelişmediği dönemlerde nüfus ve yerleşmede daha çok doğal faktörler etkiliyken, günümüzde beşeri faaliyetlerin ön plana çıktığı alanlar daha fazla nüfuslanmaktadır. Bunda sanayi, ulaşım, ticaret ve benzeri etkinliklerin artışına bağlı olarak iş olanaklarının artması ve göçler etkili olmuştur.

1. Tarımsal Faaliyetler

Ülkemizde nüfusun dağılışını etkileyen önemli bir faktördür. Verim düzeyi yüksek tarım alanlarında yapılan tarımsal faaliyetler o alanda nüfus ve yerleşmenin artmasına neden olmuştur. Ülkemizde küçük ve orta büyüklükteki şehirlerin çoğu tarımsal etkinliklere bağlı olarak nüfuslanmıştır. Bu kentlere; Rize, Iğdır, Amasya, Nevşehir, Tarsus, Adana, İnegöl, Akhisar, Denizli, Aydın, Ödemiş, Şanlıurfa örnek verilebilir.

2. Ulaşım, Sanayi, Ticaret

Günümüzde yerleşim birimlerinin büyümesi ve gelişmesinde en önemli etmen **sanayileşme**dir. Bu nedenle nüfusumuzun önemli bir kısmı, sanayi merkezlerinde toplanmıştır. Örneğin önemli sanayi merkezleri olan İstanbul, İzmit, Bursa ve İzmir'in nüfus yoğunlukları fazladır. Ülkemizde ulaşımın kolay sağlandığı alanlarda sanayi faaliyetlerinin artış göstermesi ticareti de canlandırır. Buna bağlı olarak yukarıda belirlenen üç etmen birbirini etkiler. Bu kentlere; İstanbul, İzmit, İskenderun, Karabük, Ereğli,

İzmir, Bursa, Adana, Gaziantep, Eskişehir, Kırıkkale örnek verilebilir.

3. Madencilik

iş olanakları sağladığından nüfus ve yerleşmelerin yoğunlaştığı alanlardır. Kömür, demir ve petrolün çıkarıldığı alanlar nüfusu çeken önemli etmenlerdir. Örneğin, Batman petrol, Zonguldak taşkömürü, Sivas- Divriği demir, Artvin-Murgul bakır, Kastamonu-Küre bakır, Soma-linyit madenine bağlı olarak gelişme gösteren kentlerdir. Batman, Siirt'ten ayrılmış, petrol ve petrole dayalı sanayi etkinliklerine bağlı olarak Siirt'ten daha nüfuslu bir il olmuştur.

4. Turizm

Turizm etkinliklerinin yoğun olduğu güneşlenme süresi uzun, deniz suyu sıcaklıkları yüksek, uygun plajlara sahip kıyı alanlarındaki kentleşmelerde turizm etkinlikleri ön plana çıkmaktadır. Bu kentlere; Alanya,

Antalya, Bodrum, Marmaris, Çeşme, Kuşadası, Kemer örnek verilebilir. Ayrıca Kapadokya Yöresi, Pamukkale, sahip olduğu doğal güzelliklerle turizm faaliyetlerine bağlı olarak nüfuslanmıştır. Kaplıcaların yaygın olduğu alanlarda da nüfuslanmada kaplıca turizmi etkili olmaktadır. Sandıklı, Kızılcahamam, Haymana, Gönen bu kentlere örnek verilebilir.

5. Eğitim

Bazı kentlerin gelişmesinde bu alanda kurulan üniversitelerin büyük payı vardır. Bu kentlere; Eskişehir, İzmir, Ankara, İstanbul, Isparta, Konya, Bolu örnek verilebilir. Özellikle Eskişehir'de kurulan ülkemizin en büyük potansiyele sahip Anadolu Üniversitesi kentin gelişmesinde büyük etkindir. Günümüzde hemen hemen bütün illerde üniversite bulunmaktadır.

6. İdari ve Askeri Durum

Cumhuriyet döneminde küçük bir yerleşim alanı olan Ankara başkent olma özelliğiyle İstanbul'dan sonra en fazla nüfusa sahip kenttir. Askeri birliklerin olduğu alanlarda da nüfuslanmalar diğer etmenler kadar etkili olmasa da artmaktadır. Askeri kentlere;

Konya, Malatya, Eskişehir, Kars-Sarı kamış, Tekirdağ-Çorlu, İzmir-Foça örnek verilebilir.

sürecine girmiştir.

İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara gibi iller; ulaşım, ticaret, sanayi, turizm, eğitim, tarım, uygun iklim şartları ve daha birçok etkene bağlı olarak gelişim

Türkiye Nüfus Yoğunluğu ve Yerleşme Haritası